

עצמו. אמנם אנחנו מדברים בצרות שהקב"ה הביא על האדם, ונכלל בזה גם המצב המשפחתי שלו, וגם הדור שהוא נמצא בו, וכל דברים כאלה שכולם הם תחת ההשגחה הפרטית של הקב"ה].

והטעם הוא - כדי שיגדל והיינו שיעבוד על עצמו ויתגבר על הצרה, ובזה יהיה יותר ראוי להיות כלי לקבל השראת השכינה, יהיה יותר מוכשר שיתגלה כבוד שמים על ידו. ולכן אין לו להתפלל על הסרת הצרה, אלא שיתן לו הקב"ה הכלים להתמודד עמה. שיקבל הכוחות והסיוע מן השמים לעמוד בנסיון, להכיר את ההשקפה הנכונה על מצבו, וכן כל הדברים הנצרכים לו כדי להגיע אל המטרה שהקב"ה הכין בעדו.

ועל פי הקדמות אלו יוכל האדם להתפלל כראוי, מתוך ידיעה והבנה היאך תפילותיו מתקבלות ומועילות, ומה הוא מעמדו ותפקידו בעולם.

התגלות הקב"ה על ידי גאולתם של ישראל

הקב"ה בכבודו ובעצמו

בהגדה של פסח נאמר:

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח. אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. שנאמר (שמות יב) וכו', ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך. והכתי כל בכור אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא השליח. אני ה' אני הוא ולא אחר.

וצריך ביאור, למה באמת הוצרך הקב"ה לבוא בכבודו ובעצמו כדי לגאול את בני ישראל, ולא היה יכול לשלוח שום מלאך שרף ושליח. ולכאורה נראה שהטעם הוא, מפני שבאו בני ישראל למ"ט שערי טומאה, ואילו היו שוהין במצרים עוד רגע היו נטמעין שם לעולם, וכיון שהיו כל כך שקועים בטומאת מצרים, לא היה בכח שום שליח להוציא אותם משם, ולכן הוזקק הקב"ה בכבודו ובעצמו לירד למצרים.

אולם יש כאן נקודה עמוקה שצריכים לעמוד עליה. והיינו, שאין זה מהלך של בדיעבד, שבעצם היה עדיף יותר לגאול את בני ישראל על ידי מלאך, אבל מאחר שבאו למדריגה כל כך שפלה, לכן הוכרח הקב"ה להוציאם בעצמו.

אכן האמת היא, שזו היתה התוכנית מראש. הרי בשעת ברית בין הבתרים הקב"ה גילה לאברהם אבינו שבניו ישתעבדו והוא יוציא אותם לחרות. והיינו שכל התהליך של גלות מצרים והגאולה ממנה כבר היה צפוי מראש. וכל התכלית של שעבוד מצרים והגאולה ממנו היתה לבוא לידי "אני ה'", לידי גילוי של "אני הוא ולא אחר". כי העולם זקוק להתגלות כבוד ה', ולכן סיבב הקב"ה שבני ישראל יבואו למצרים, וירדו למ"ט שערי טומאה, כדי שהאופן היחידי להוציא אותם משם יהיה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, ובזה יתגלה כבודו של הקב"ה.

אור מתוך החושך

ואם תאמר, למה צריך לכל זה. אם הקב"ה רוצה לגלות את עצמו, מי יעצור על ידו, ולאיזה סיבה הוזקק הקב"ה להביא אותנו למצרים ולהכניסנו לתוך שעבוד וגלות.

אמנם ביאור הדברים כך הוא. הענין של התגלות הוא, שבני אדם יכירו וידעו וישימו לב לדבר שנתגלה, שיתפעלו ממנו. ולכן כדי שתתגלה מלכותו של הקב"ה בעולם הזה, צריכים להקדים לה מצב של חושך, שמתגברים בו כוחות שנראים כמתנגדים למלכות שמים.

וכאשר שורר בעולם חושך ואפילה, ואז הקב"ה מראה שהוא שולט על הכל, שאין דבר עומד כנגדו, שאף שכנראה אין מקום למלכותו מכל מקום הקב"ה מנצח את כל הכוחות העומדים לעומתו, רק אז נתגלה כבודו בעולם כראוי.

ואז לא רק שכוחות הרע מתבטלים, אלא כולם משמשים ועוזרים לגילוי כבוד מלכותו. כי אם הקב"ה יכול להתגבר אף על התנגדות כל כך חזקה, הרי נתוסף בזה בהירות אחדותו, שאין שום דבר בעולם חוץ ממנו.

ומשום כך תכנן הקב"ה מראש להוריד אותנו למצרים, ושנהיה משועבדים שם עד שנתדרדר לעמקי התהום, כדי שברגע אחד יוציא אותנו משם, ויתגלה לעין כל גדולתו בעולם. כי דוקא בתוך שעבוד מצרים, שהוא החושך היותר עב ואפל, נזכה להכיר את יתרון האור.

גילוי מלכותו על ידי פעולותיו

ויש להתעמק עוד בענין הסתר והעלמה של הקב"ה וגילוי. הנה הקב"ה לעולם אינו נראה בעיני גשם, כי אין לו גוף כלל, אם כן לעולם הוא נסתר, והיאך אנו מדברים על היותו נעלם או גלוי.

וכדי לבאר את הענין כראוי, נלמוד משני משלים בעולם הטבע. הנה יש כח בעולם הנקרא חשמל (⚡). אולם כח זה בדרך כלל אינו נראה כלל, אבל יש לראות אם הוא קיים על ידי פעולותיו. כשאור חשמלי או שאר מכשירים עובדים, הרי נראה שזרם החשמל קיים. וכשמפסיקים להאיר ולעבוד, נתברר שאין החשמל זורם. הרי שאף על גב שהחשמל עצמו אינו נראה, מכל מקום אפשר להבחין במציאותו על ידי פעולתו.

וכמו כן יש כח המשיכה של הארץ. הלא אין אנו רואים בעינינו שום כח, אין כאן דבר הניכר שמחבר כל דבר אל הארץ, אבל פעולתו ניכרת היטב, שאילו לא היה קיים, הרי כל דבר היה מרחף באויר. נמצא, שאף על פי שאין הדבר עצמו נראה, מכל מקום מציאותו מתגלית על ידי אמצעים, דהיינו על ידי שניכר מה שפועל בעולם.

והנמשל לזה, וכמובן באלף אלפי הבדלות, הוא גילוי מציאותו של הקב"ה. הרי עצם מציאותו אינו ניכר ונראה כלל, ואינו מתגלה אלא על ידי אמצעי. וכמו שהאמצעי שעל ידיו נתגלה מציאות החשמל, הוא המכשיר החשמלי, כך האמצעי של גילוי ה' בעולם, הוא בני ישראל.

ולכן כאשר רצה הקב"ה לגלות את עצמו והוצרך מתחילה להסתיר ולהעלים מציאותו, אזי העלם וגילוי זה בא לידי ביטוי במדריגתם של כלל ישראל. כדי להסתיר את מציאותו של הקב"ה כל מה שאפשר, הוזקקו ישראל לירד לעמקי גלות חשוכה של מצרים, כאשר הם עצמם הגיעו לסוף מדריגות הטומאה. כאשר אין שום מדריגה אלקית ניכרת אצל ישראל, אזי מציאותו ית' מוסתרת לגמרי.

וכאשר הקב"ה גואל אותם, ומעלה את בני ישראל ממ"ט שערי טומאה עד השיא של קדושה, שמשגיגים מעלת הנבואה והקב"ה מדבר עמם פנים אל פנים, אז על ידי ישראל נתגלה הקב"ה בכבודו ובעצמו כביכול. הרי בין ההסתר ובין הגילוי, הכל הוא רק על ידי ישראל.

יקר העבודה של בני ישראל וחומר החטא שלהם

ועל פי זה נבין החשיבות של מעשיהם של בני ישראל. הרי תכלית הבריאה תלויה בדינו, כי על ידי מדריגתם ועבודתם של כלל ישראל נתגלה כבוד מלכותו יתברך, שבעבורו ברא הקב"ה את העולם.

וממנו נלמד גם את חומר החטא כי נורא הוא. כשאדם מישראל חוטא, מלבד מה שהוא מורד כנגד ה', הרי הוא פוגע במטרת הבריאה, הוא גורם שבמקום גילוי כבוד שמים שהיה יכול לבוא על ידו, בא הסתר פנים וחושך.

הבה נתבונן בדבר, אילו מצא אדם ילד בשוק, יתום מאב ואם, והכיר שכוחות רבים טמונים בו והוא מוכשר לגדולות. ומשום כך הכניס הילד הזה לתוך ביתו, גידל חינך ולימד אותו, והרים הילד הזה מאשפות הרחוב והושיבו בין נדיבי עם, עד שהכניסו לחופה עם אשה ממשפחה חשובה.

אכן הילד הזה, במקום להכיר טובה לפטרונו, ולנצל את כשרונותיו הברוכים ואת ההזדמנות הנפלאה שניתנה בידו לטוב, עשה ההיפך הגמור, ושילם רעה תחת טובה. לא רק שלא הוציא את כוחותיו אל הפועל על צד היותר טוב, אלא אדרבא, מאחר שהוא נאמן ביתו של זה שגידל אותו, ויש לו כל הידיעות הנצרכות לזה אודות ביתו ועסקיו, הוא מועל במעמדו וגונב ממנו כל הונו. האם יש לך בגידה נוראה מזו, האם יש לך השחתה גדולה מזו.

וזה הוא משל על החטא. הרי הקב"ה נתן לנו כוחות אדירים, שבהם אנו יכולים לקדש ולרומם את עצמנו, ולגלות כבוד מלכותו בעולם. ובמקום להשתמש בכוחות האלו לתכלית הרצויה, אנו מוציאים אותם להבל וריק - רדיפת התאוה והכבוד, להשגת כסף ועושר.

הרי אם תסתכל בעולם תראה, שיהודים מצליחים מאד בכל תחום שהם עוסקים בו, כמו בעסק או במדע. והטעם לזה הוא, שנטוע בנו כוחות אלקיים, למעלה מן הטבע. אבל לא ניתנו לנו כדי להצליח בעניני עולם הזה, אלא בשביל המטרה של גילוי כבוד מלכותו בעולם. וכשמשתמשים בכוחות אלו לתכלית אחרת, וכל שכן אם ח"ו מהפכים אותם ומנצלים אותם לעשות עבירות ופשעים, ולגרום הסתר וגלות, הרי זו בגידה נוראה כנגד הקב"ה.

ובזה נבין מה שמצינו בדברי הנביאים, שהוצרכו לומר לישראל שלא תתיאשו מלעשות תשובה, כי הקב"ה יקבל את התשובה שלכם. ונבואה זו נראה בעינינו

כמיותרת, וכי למה לא יקבל הקב"ה את בני ישראל כשחוזרים בתשובה. הלא אף אם חטאו ופשעו, הרי הם מתחרטים על עונותיהם, מקבלים על עצמם שלא יחטאו עוד, ומתוודים לפני הקב"ה, אם כן בודאי תתקבל תשובתם ברצון.

אולם מאחר שנתברר לנו חומר החטא, שפיר מובן לנו החידוש הגדול של קבלת תשובה. דהנה יש חטאים שאנו משיגים כי קשה מאד להתכפר בתשובה. הרי אם אחד רצח את חברו ח"ו, ונשארה אשתו אלמנה ובניו יתומים, היאך תועיל התשובה שלו, האם על ידי שנתחרט וקיבל על עצמו שלא יחטא עוד, יחזור ויחיה את חברו. הלא הפגם וההפסד של החטא גדול הוא עד מאד, והיאך ימחול לו.

אבל האמת היא שכך הוא בכל חטא עבירה ועון. כל פעם שאדם מישראל, שניתן לו הכח להביא את הבריאה אל תכליתה, משתמש באותם כוחות לעשות כנגד רצונו יתברך ח"ו, הרי ההרס והחסרון נורא הוא, והיאך יתקן דבר זה בתשובה. ולכן הוצרך הנביא ברוח קדשו לבוא ולחזק את ישראל, שאכן רחמיו של הקב"ה מרובים כל כך, עד שיכול הוא להשיג סליחה ומחילה על ידי התשובה.

יסוד העבודה – תלמוד תורה מדב

ומאחר שנתברר חומר העבודה המוטלת עלינו, יש לנו לדעת מה הוא המהלך לקיימה כראוי. והיסוד הראשון הוא לימוד התורה. התורה מלמדת אותנו מה מותר ומה אסור, מה נכון ומה לא נכון, מהו טוב ומהו רע, ואם האדם ישתדל להחליט דברים אלו בעצמו, בודאי יטעה ויחטא.

אך לא די בזה שהאדם ילמד תורה בעצמו. וזהו אחד מן האסונות הגדולות של הדור שלנו, שאין יודעים שהאדם צריך רב. הנה אנו מחוייבים ואחראים בשביל כל העולם, וכדי לקיים את חיוב זה כראוי, צריך שיקול גדול. מצד אחד, אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואינו תובע מן האדם יותר מכפי יכולתו. ואם האדם מקבל על עצמו יותר מדאי, בסופו של דבר ישבר ויפול. ומצד שני, מי שמקיל על עצמו במקום שהיה לו להחמיר, הרי הוא חבר לאיש משחית. ואין אדם רואה נגעי עצמו, ואינו יכול לשקול לעצמו עד היכן הוא מחוייב.

ולזה צריך רב - מי שמכיר את האדם, כוחותיו וכשרונותיו, ויכול להדריך אותו בדרך הנכון, שלא יחמיר על עצמו יותר מדאי, וגם לא יורה היתר לעצמו מחמת טבעו ונטיותיו.

אולם קשה על האדם לקבל על עצמו רב. הוא רוצה להיות ברשות עצמו, ולא לקבל דעתם של אחרים. אבל איש העושה כל הישר בעיניו, בודאי לא יצליח בעבודתו, אף אם כוונתו לטובה, וכל שכן מי שאינו מוכן לקבל מרב מחמת שרוצה לילך בשרירות לבו.

ומה נואלו אלו הנמצאים בישיבה, מקום שיש להם האפשרות לקבל מרב, ובמקום זה הם מנסים לפטור עצמם ממנו. הרי השקפתם מוטעית מעיקרה, כי היא מיוסדת על ההנחה שאדם יכול להנהיג את עצמו, ואין צריך לקבל מאחרים, וכל התכלית של הרב היא רק להגיד שיעור ולראות שהישיבה מתנהגת כראוי.

רב הדומה למלאך

הנה אמרו חז"ל (מועד קטן יז, א):

אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב, ז), אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו.

ולכאורה דברי חז"ל צריכים ביאור טובא, וכי היכן ימצא האדם רב הדומה למלאך, הלא אף אם הוא תלמיד חכם וצדיק, מכל מקום בן אדם הוא, וממי נלמוד תורה.

ונראה לבאר, שענין של מלאך הוא שליח. והיינו, שליח אינו עושה בשביל עצמו, אלא בשביל אחרים. וזהו הדבר העיקרי שצריך להיות רב, שלא יתכוין לטובת עצמו אלא בשביל תלמידו. אין צריך רב שהוא בקי נפלא או למדן מופלג, וגם לא צריך שיהא צדיק גדול, אלא שיהיה כוונתו להיטיב לאחרים.

כדי להבין פירוש הגמרא אפשר לשמוע שיעור או להסתכל באיזה ספר עזר. אבל צריך רב שיכיר אותך ויכוין לטובתך, ויאמר לך - אתה מחוייב לעשות כך וכך, כי אני יודע שזה בכחך לעשות, ובזה תצליח ותגדל.

קנה לך חבר

אולם לא די ברב לבד. הרי אמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ו) "עשה לך רב וקנה לך חבר". כי יש הרחקה מסויימת בין הרב לתלמיד, ואינו יכול להדריך את האדם בכל שעה ובכל דבר. ולכן הוא צריך גם חבר. ובודאי שאין הכוונה לחבר שהולך עמו

פסח + מתחיל בגנות ומסיים בשבח - יסוד העולם והאדם קבוצה

בכל מה שרוצה, כל שכן לחבר רע המשפיע עליו לרעה, כי אלו אינם חברים אמיתיים אלא שונאים.

אלא הכוונה היא לחבר שרוצה בטובת חברו, וכיון שאדם יש לו נגיעות ורצונות, אינו יכול להכיר את האמת לעצמו. אבל חברו, אף אם הוא במדריגתו, מכל מקום הוא עומד מבחוץ ויכול להכיר את הדברים כאשר הן באמת. והוא יעורר את חברו ויעזור לו, ובצירוף עם מה שיקבל מרבו, יזכה האדם לעבוד ה' כראוי, ולעשות חלקו בהבאת הבריאה אל תכליתה, דהיינו גילוי כבוד שמים בעולם על ידי מעשיהם של בני ישראל.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח - יסוד העולם והאדם

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

תנן במסכת פסחים (דף קטז, א):

מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.

ובפשטות הא דצריכים להתחיל בגנות ולסיים בשבח הוא דין בקיום מצות סיפור יציאת מצרים, שכדי להעריך כראוי את ההטבה של הגאולה, צריכים מתחילה להכיר את הצרה והשעבוד.

אולם המהר"ל גילה לנו שהענין של התחלה בגנות וסיום בשבח, הוא יסוד גדול בכל מהלך העולם. וכך הם דבריו (גבורות ה' פרק נב):

כאשר תבין עוד, תדע עוד - כי השבח שקודם לו גנות, יותר שבח, כמו שתראה כי היום - קודם לו הלילה, וזה מפני כי השלמות אינו נמצא בהתחלתו בעולם הזה. וכאשר יגיע לנמצא שלמות מה, אי אפשר שיהיה לו אותה המעלה בתחלתו, כאשר היא מדריגה עליונה אלקית, שאין המקבל ראוי אל מעלה הגדולה האלקית שיהיה כך מהתחלתו. לפיכך המעלה אלקית יוקדם לה גנות,